

Noidat ja taikurit

Oppikirjan s. 116

Noituus ja taikuus ovat ihmismieltä kiihottavia ilmiöitä, joilla monesti tarkoitetaan suunnilleen samanlaisia asioita. Tutkimuksessa ne usein kuitenkin erotetaan vaikutustensa mukaan: taikuus vaikuttaa positiivisesti ja noituus negatiivisesti. Taikuuden avulla parannetaan lapsionnea, saadaan rakkautta tai lisätään pellon tuottoa. Noituus puolestaan hävittää ja tuhoaa esimerkiksi kohteensa terveyden tai varallisuuden.

Molempia on aina harrastettu, mutta niiden ilmenemismuodot ja niihin suhtautuminen ovat olleet erilaisia eri aikoina. 1500- ja 1600-luvulla kirkko ja sen myötä maallinen laki Ruotsin valtakunnassa pitivät sekä taikuuden että noituuden harjoittamista ankarasti rangaistavana tekona. Oppikirjan sivun 114 fokus Noitia tuomiolla selventää noituuden käsitettä.

Alla on kokoelma selvityksiä muutaman suomalaisen noidan toiminnasta. Käy läpi tapauselostukset, jotka perustuvat pääosin noitia vastaan käytyjen oikeusjuttujen yhteydessä hankittuun ja julkaistuun materiaaliin. Kerää sitten taulukkoon tietoja noidiksi syytettyjen sosiaalisesta asemasta, oikeudenkäynnistä ja noitien toimintatavoista.

- Mitä tämän aineiston perusteella voi päätellä suomalaisesta noituudesta? Käytä hyväksesi laatimaasi taulukkoa ja tarkastele kysymystä eri näkökulmista. Esim. taulukosta:

	kuka syytti? milloin?	mistä syytettiin?	millainen tuomio?
Lauri Hyvönen talonpoika			
Maisa Kuppari			
Agata Pekantytär			
Henrik Jauhoppää			

1. Tapaus Lauri Hyvönen

Rautalammin kesäkäräjillä 1699 syytti eräs sotaväen alipäällikkö Joutsensalmen Lauri Hyvöstä siitä, että tämä teurasti joka syksy lampaan maanhaltijan (Tompterään) kunniaksi ja syötti sen talonväelle. Hyvönen tunnusti pitäjässä noudatettavan sellaista tapaa, että syksyllä viljansa leikanneet talonpojat teurastivat lampaan talonväkeä varten sekä tarjosivat ohrasta pantua olutta.

Sadosta kuitenkin kiitettiin Hyvösen mukaan Jumalaa eikä maanhaltijaa. Seurakunnan kirkkoherra väitti kuitenkin, että paikkakunnan tavan mukaan lammas teurastettiin maanhaltijan kunniaksi ja nautittiin navetassa. Navetassa odoteltiin sitten iltaan saakka ja illan pimetessä luut heitettiin ulos. Hyvösen kiistäminen ei auttanut, vaan tapa maksoi hänelle 40 markan sakon.

(Marko Nenonen ja Timo Kervinen, Noidat ja noitavainot Hämeessä ja Ylä-Satakunnassa. Teoksessa Tampere: tutkimuksia ja kuvauksia IX, 1988)

2. Tapaus Maisa Kuppari

Maisa Erkintytär Kuppari, piika ja sittemmin loinen Köyliöstä oli pelätty noitanainen. Hänen noituutensa oli esillä Euran käräjillä 1652, jolloin kirkkoherra Anders Mathai sanoi Maisan aiheuttaneen noituudella ja taikuudella useille talonpojille vahinkoja ja vastoinkäymisiä.

Kirkonpalvelija Tuomas Laurinpoika kertoi, että 10 vuotta aikaisemmin Maisa oli noitunut häneen äkillisen pahan vaivan. Hän ei ollut hetkeen pystynyt liikkumaan. Tuomaan mukaan noitumisen syynä oli se, ettei hän ollut tervehtinyt Maisaa. Tuomas ja Maisa olivat sukulaisia ja heillä oli ollut riitaa perinnöstä. Maisa oli vaatinut vuohta perinnöstä mutta ei ollut saanut. Tuomas väitti Maisan noituneen vuohen. Tuomas epäili Maisan noituneen myös sairaan hevosen ja saaneen sen nousemaan lyömällä kolmesti ja sanomalla :”Mitäs makaat siinä pitkällä, nouse ylös!”

Lisää syytöksiä latelivat muut papit: entinen kappalainen Simon Nikolai – tappeluissa ja juopottelussa kuntansa näyttänyt hengenmies – kertoi Maisan 14 vuotta sitten noituneen hänen oluenpanonsa pilalle. Seitsemän tynnyriä maltaita oli mennyt hukkaan. Raskain syyte Maisa Kupparia vastaan oli, että hänen epäiltiin noituneen Köyliön pastorin Henrik Francissin kuoliaaksi.

Maisa kielsi kaiken, mutta lautakunta piti häntä syyllisenä ja tuomitsi roviolla poltettavaksi. Kuolemantuomiot edellyttivät hovioikeuden vahvistusta, mikä tapahtuikin ja Maisa Kuppari poltettiin kesäkuussa 1652.

(Marko Nenonen, Noituus, taikuus ja noitavainot Ala-Satakunnan, Pohjois-Pohjanmaan ja Viipurin Karjalan maaseudulla 1620-1700. Keuruu 1994)

3. Tapaus Agata Pekantytär

Ulvilan käräjillä 1676 kirkkoherra Gabriel Arctopolitanus syytti Agata Pekantytärtä siitä, että Agata kykeni noituuden ja taikuuden keinoin estämään lapsen tulon. Kirkkoherra väitti Agatan itse kehuneen eräälle piialle ja vaimolle, ettei ”piika tulisi miehestä raskaaksi eikä myöskään saisi enempää lapsia kuin haluaisi”. Lisäksi Agatan epäiltiin pystyvän korjaamaan pilatun oluenpanon sekä järjestämään halunsa mukaan härkä- tai lehmävasikan.

Agata kielsi syytökset. Kun hän kuitenkin vasta vuotta aiemmin oli saanut sakon taikuudesta ja hänen voitiin jälleen osoittaa harjoittaneen taikoja, tuomittiin hänet taas 40 markan sakkoon.

(Marko Nenonen, Noituus, taikuus ja noitavainot Ala-Satakunnan, Pohjois-Pohjanmaan ja Viipurin Karjalan maaseudulla 1620-1700. Keuruu 1994)

Kolme noitaa lentämässä noitasapattiin (Ulrich Molitor, Tractatus von der bösen Weibern, 1495). Suomessa noitasapattiin lentämistä ja irstaitten juhlien viettämistä itsensä paholaisen kanssa tuotiin silloin tällöin esiin. Näitä syytöksiä kuitenkin esiintyi harvemmin kuin erilaisia loitsemis- ja uhkailusyytteitä

4. Tapaus Henrik Jauhoppää

Henrik Jauhoppäästä syytettiin Kemin kesäkäräjillä 1586 useista noitumisista. Hannu Sanainen kertoi tyttärensä ottaneen lainaksi Jauhoppäältä reen ja ajaneen sillä ruista. Kun tytär oli rikkonut reen, tuli Jauhoppää vihaiseksi ja sanoi: ”Etpä tule enää sotkemaan rekeä! Viiden päivän kuluttua tyttö oli kuollut.

Martti Mikaelinpojan vaimo kertoi saaneensa Paavali Tervaisen rengiltä heiniä, jolloin Jauhoppää oli sanonut, että heinä olisi makeata syödä, mutta hapanta maksaa. Pian tämän jälkeen vaimo oli menettänyt kaksi lehmää.

Oikeuden eteen tuli myös Jauhoppään vaimo Maarit. Hän tunnusti todeksi lausumat pahoista ennustuksista ja toivotuksista, joita Jauhoppää oli sanonut poikapuolelleen, joka sittemmin hirttäytyi. Vaimo tunnusti vielä lähteneensä pois miehensä luota, koska he olivat riidelleet. Sen jälkeen hän tuli raskaaksi käärmeistä ja synnytti ne sitten suurella vaivalla.

Vaimolta kysyttiin, miksi hän oli mennyt takaisin miehensä luo ja vaimo vastasi pelänneensä, että hänelle tapahtuisi jotain vielä pahempaa miehensä noitavoimien kautta, jos hän jättäisi miehensä. Henrik Jauhoppää tuomittiin kuolemaan ja mestattiin.

(Juva, Mikko, Niitemaa, Vilho, Tommila, Päiviö, Suomen historian dokumentteja 1. Helsinki 1968)

Noitakoe. Hekseri og overtro gennem tiderne. Redaktion ved William Sieverts. Köbenhavn 1941.

Esivalta uskoi, että vesikokeessa noituuteen syyllistynyt ei hukkunut noitavoimiensa takia. Kuvassa noita kelluu ja oikealla alhaalla viaton on painumassa veden alle. Kokeeseen kuitenkin kuului, että viaton vedettiin pinnalle ennen hukkumista. Suomessa ei varmasti tiedetä vesikoetta käytetyn kuin kerran 1630-luvulla Turussa.